

*Корнійчук Ю. Г., здобувач кафедри педагогіки
Житомирського державного університету
імені Івана Франка (м. Житомир)*

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ

У статті представлено синергетичну модель готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби, окреслено систему критеріїв та показників готовності курсантів ВВНЗ та спроектовано чотири рівні (високий, достатній, низький і номінальний) готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби

В статтє представлена синергетическая модель готовности будущих офицеров к организации воспитательной деятельности с военнослужащими срочной службы, определена система критериев и показателей готовности курсантов ВВУЗов и спроектированы четыре уровня (высокий, достаточный, низкий и номинальный) готовности будущих офицеров к организации воспитательной деятельности с военнослужащими срочной службы

In the article the synergistical model of readiness of future officers is presented to organization of an educate activity in the environment of servicemen of urgent service, outlined system of criteria and indexes of readiness of students of VVNZ and it is projected four levels (high, sufficient, low and nominal) of readiness of future officers to organization of an educate activity with servicemen of urgent service

Актуальність визначення критеріїв та рівнів готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби визначається як відповідь на сучасні соціальні і психолого-педагогічні проблеми Збройних сил України. А саме: поширенням девіацій у середовищі військовослужбовців строкової служби, падінням престижу та значення військової служби серед молоді, зростанням уваги до професійної підготовки майбутніх офіцерів та ін. Постають нагальні потреби у підготовці нової генерації фахівців, здатних до організації ефективної виховної діяльності у Збройних силах України; у створенні науково-методичного забезпечення виховної роботи у вищих військових навчальних закладах; у переорієнтації цілей та змісту виховного процесу вищої школи з урахуванням сучасних наукових і дослідницьких пріоритетів.

У науковій літературі широко представлені праці щодо впровадження окремих напрямків виховної роботи у середовищі військовослужбовців, як-от: патріотичне виховання (А.О. Афанасьєв, В.М. Дзюба, Ю.С. Красильник, Л.В. Чупрій, О.М. Щербінін і ін.) моральне виховання (І.О. Грязнов, О.А. Масленко, М.О. Морозов і ін.), професійне виховання (О.В. Виноград, Д.В. Гудов, А.В. Катковський і ін.) та ін.

Однак комплексно проблема професійної підготовки майбутніх офіцерів

до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби не розглядалася. Визначення актуального стану готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби є неможливим без визначення критеріїв та показників цієї готовності, а також рівнів її сформованості. Тому завданням нашої статті є виокремлення критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби.

Метою статті є визначення критеріальної програми та рівнів готовності майбутнього офіцера до виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби.

Рівень готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби ми розглядаємо як інтегральну якість особистості курсантів, залежну від трьох змінних – виховного середовища ВВНЗ, виховного середовища військовослужбовців строкової служби, особистості майбутнього офіцера. Це відображено у синергетичній (функціональній) моделі готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби. Тобто розуміємо рівень готовності як функціональну залежність від трьох змінних, які не є простою сумою показників за окремими шкалами. А саме, зростання

Питання педагогіки

показників за окремими шкалами (як-от, виховне середовище ВВНЗ) призведе до змін готовності майбутнього офіцера до організації виховної діяльності у середовищі військовослужбовців (див. рис. 1.).

Оцінка рівня готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності у

середовищі військовослужбовців строкової служби здійснюється на основі критеріїв та показників. Критерії готовності розглядаємо як теоретично обґрунтовані показники рівня сформованості різних якостей особистості (колективу) майбутнього офіцера.

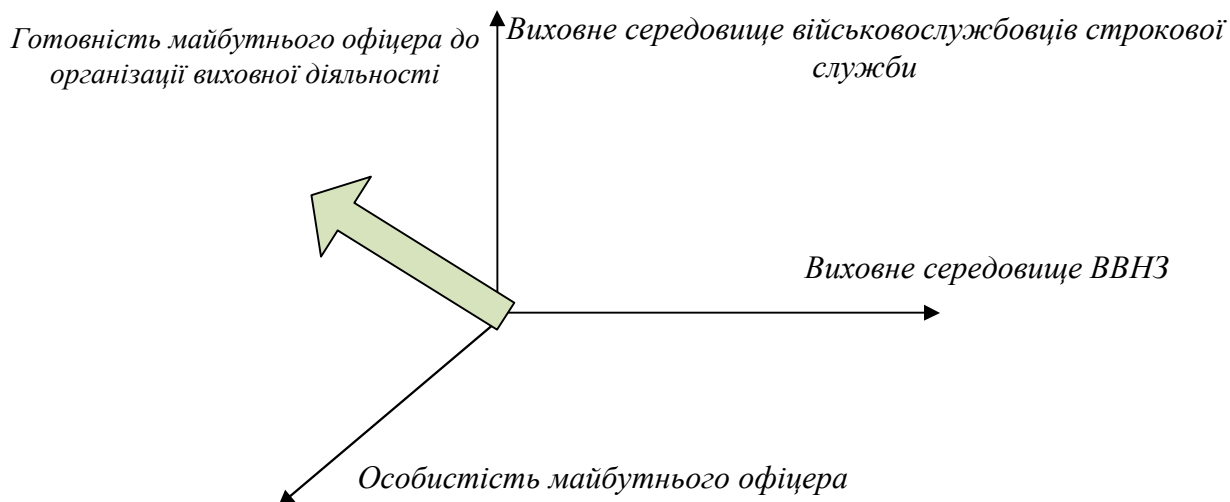

Рис. 1. Синергетична (функціональна) модель готовності майбутнього офіцера до організації виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби

У науковій та методичній літературі критерій (з гр. *kriterion* – мірило) найбільш широко розглядається як ознака, на основі якої здійснюється оцінка певного явища, процесу або системи. Відповідно, критерії готовності можна розглядати як теоретично розроблені показники рівня сформованості різних якостей особистості; в контексті теми нашого дослідження – як ознака рівня сформованості готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями строкової служби.

Критерії вихованості – ознаки, за допомогою яких роблять висновок про рівень вихованості людини, оцінюють результати виховного впливу [1].

У теорії виховання критерії умовно поділяють на «тверді» і «м'які». До «твердих» критеріїв належать важливі статистичні дані, які в комплексі характеризують загальний стан вихованості молоді: кількість правопорушень і тенденції їх зміни; кількість молодих людей, які відбувають покарання за скоєні злочини; кількість розлучень і сімей, які розпалися; темпи поширення пияцтва, наркомани, куріння, проституції серед молоді та багато інших показників. У педагогіці ці критерії використовуються порівняно мало; упродовж десятиліть не прийнято було

говорити про проблеми, які виявляються при використанні цих критеріїв.

Крім того, для характеристики процесу виховання застосовуються «м'які» критерії, що відображають загальні уявлення про хід і результати виховного процесу.

У психолого-педагогічній літературі є чимало методик і програм діагностики вихованості, які звертаються до різних критеріїв. За спрямованістю, способом і місцем застосування критерії вихованості умовно поділяють на дві групи: 1) пов'язані з проявом результатів виховання у зовнішній формі – судженнях, оцінках, вчинках, діях особистості (провідні якості особистості, основні відношення особистості, віддалений результат виховання, суспільна спрямованість, поведінка у проблемній ситуації та ін.) і 2) пов'язані з явищами, прихованими від очей офіцера-вихователя – мотивами, переконаннями, планами, орієнтаціями [2].

Уважаємо за доцільне розглянути критерії сформованості готовності майбутніх офіцерів до організації виховного процесу у середовищі військовослужбовців строкової служби у трьох напрямках, які відповідають побудованій синергетичній (функціональній) моделі (див. табл. 1.).

Критерії та показники готовності майбутнього офіцера до організації виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби згідно моделі

Шкала	Критерії	Показники
Виховне середовище ВВНЗ	Системний	– усвідомлення мети і завдань виховного процесу ВВНЗ; зреалізованість соціального замовлення; орієнтованість на загальнолюдські цінності; індивідуалізація виховного процесу; рівень підготовки викладачів-вихователів; задоволеність суб'єктів виховного впливу
	Технологічний	– цілевідповідність; наявність координаційного виховного центру; комплексне планування; оперативне інформування; моніторинг результатів виховного процесу; – залученість викладачів, курсантів та їх батьків; використання ефективних форм і методів виховання; соціально-психологічний клімат у колективі.
	Результативний	– культура поведінки курсантів; зовнішній вигляд курсантів; громадська активність курсантів; стиль стосунків у колективах; позитивна самооцінка; вибір моральних форм самоствердження; наявність високих досягнень курсантів у різних видах діяльності.
Особистість майбутнього офіцера	Когнітивний	– професійні знання; психолого-педагогічні знання; знання вікових і психологічних особливостей військовослужбовців строкової служби; знання про виховний процес, його мету, завдання, форми, методи, закономірності; знання про військовослужбовців строкової служби як об'єкт і суб'єкт виховної діяльності; знання нормативно-правової бази виховної діяльності з військово-службовцями; знання історичних передумов виховання військовослужбовців; знання методики і технологій виховної діяльності; основи методології виховної роботи.
	Ціннісно-мотиваційний	– громадська активність; свідома мотивація до роботи з військовослужбовцями строкової служби; мотивація на досягнення успіху у діяльності; загальнолюдські цінності та норми поведінки; патріотизм і націоналізм; спрямованість особистості; творчість.
	Поведінковий	– організаційні уміння й навички; комунікативні уміння й навички; творчі уміння; – проєктивні уміння й навички; володіння методикою виховної діяльності; створення атмосфери взаємоповаги і взаємодопомоги; уміння поставити виховні завдання і перспективи; вміння вести психолого-педагогічні спостереження; вміння організувати спільну виховну діяльність; толерантне ставлення до колег і вихованців; загальна етична культура.
	Рефлексивний	– усвідомлення мети й умов виховання військовослужбовців строкової служби; розуміння сильних і слабких сторін свого характеру; свідоме ставлення до обраної професії; адекватна самооцінка; усвідомлення напрямків, шляхів та результатів виховного процесу.
Виховне середовище військовослужбовців строкової служби	Системний	– відповідність системи виховної роботи суспільному замовленню; суб'єкт-суб'єктний характер стосунків; врахування соціально-педагогічних і психологічних умов виховання й розвитку військовослужбовців; комплексний підхід до вибору форм і методів виховної роботи; індивідуальний підхід до військовослужбовців; фахова і методична підготовка офіцерів-вихователів;
	Технологічний	– наявність спеціалізованої виховної ради; ефективне планування виховного процесу; скоординованість і мотивованість виховної роботи; відповідність системи виховної роботи інноваційним педагогічним ідеям; вивчення передового педагогічного досвіду у галузі; застосування ефективних форм і методів виховання.
	Результативний	– загальна психологічна комфортність у колективі; соціальна захищеність суб'єктів виховного процесу; дотримання правил і принципів здорового способу життя; рівень самореалізації суб'єктів виховного процесу; високий рівень культури (інтелектуальної, моральної, духовної); зовнішній вигляд і охайність військовослужбовців; високий рівень згуртованості.

Взаємозв'язок окреслених критеріїв і показників визначається тим, що готовність особистості характеризується таким рівнем розвитку, який дозволяє їй свідомо управляти власною поведінкою і діяльністю, послуговуючись умовами середовища

професійної діяльності і проєктуючи (наслідуючи) при цьому умови середовища навчання. Отже, готовність майбутніх офіцерів до організації виховного процесу у середовищі військовослужбовців строкової служби характеризується не сукупністю окремих критеріїв і параметрів, а їх певною ієрархією, змодельованою відносно вектора «мотив – ціль»: мотиви виховної діяльності «цементують» загальну спрямованість особистості на об'єктивну мету; осмислена мета виконує роль орієнтира у побудові програми дій виховного процесу; програма визначає модель виховної діяльності, її етапи, засоби, форми і методи вирішення тих чи інших завдань; ефективне виконання діяльності передбачає самоконтроль, самооцінку, корекцію, визначення цілі вищого рівня тощо. Показниками вихованості виступають такі інтегральні прояви особистості, як система цінностей (смислів), здатність включатися у різні види діяльності, проявити в ній цілеспрямованість, осмисленість, самостійність, творчу і громадську активність, відповідальність. Оскільки готовність майбутніх офіцерів до організації виховного процесу у середовищі військовослужбовців строкової служби формується поступово, в міру того, як розвиваються мотиви, цілі, здатність свідомо і самостійно будувати і творчо реалізувати програму дій, здійснювати самоконтроль, самооцінку, корекцію діяльності, її суттєвою ознакою є ступінь співвідношення регуляції і саморегуляції. Саме це співвідношення показує, які мотиви є домінуючими, як конкретизуються суб'єктивні цілі, як поєднуються знання, уміння, переконання, дії [3].

Кожен з визначених критеріїв тісно пов'язаний із суб'єктивною позицією особистості, її цілеспрямованою активністю. Тому визначені компоненти взаємодіють, утворюють цілісність. Таким чином, готовність майбутніх офіцерів є цілісним утворенням, яке має високий рівень сформованості когнітивного, ціннісно-мотиваційного, поведінкового і рефлексивного компонентів.

Як зазначає Н.П. Волкова, оцінювання результатів виховного процесу ґрунтується на визначенні рівнів вихованості суб'єктів навчально-виховного процесу, відповідно рівень вихованості визначається дослідницею як ступінь сформованості найважливіших показників вихованості. Високий рівень певної якості особистості характеризується наявністю всіх ознак,

властивих цьому показнику. Середній – наявністю половини чи більше ознак відповідного критерію. Низьким вважають такий, коли є менше половини ознак від загальної кількості чи коли їх немає взагалі [1].

Відповідно, залежно від рівня сформованості окремих структурних компонентів готовності майбутніх офіцерів та ступеня вираження окремих показників ми виділяємо чотири рівні готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби: високий, достатній, низький і номінальний.

Високий рівень готовності майбутніх офіцерів до організації процесу виховання у середовищі військовослужбовців строкової служби характеризується високим рівнем професійних і психолого-педагогічних знань курсантів, систематизованими знаннями вікових і психологічних особливостей військовослужбовців строкової служби, ґрунтовними знаннями про виховний процес, його мету, завдання, форми, методи, закономірності; розумінням методологічних основ здійснення виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби. У курсантів окресленої групи переважає усвідомлена мотивація до досягнення успіху у професійній сфері, вони характеризуються активною життєвою і громадською позицією, у структурі цінностей переважають загальнолюдські цінності, патріотизм і націоналізм. У навчальній та практичній діяльності майбутні офіцери з високим рівнем готовності демонструють високий рівень володіння організаційними, комунікативними, проєктивними уміннями й навичками; вони володіють методикою організації виховної діяльності, характеризуються високим рівнем проведення психолого-педагогічних досліджень та можливістю реалізації результатів цих досліджень у практичній роботі по організації виховної діяльності. Демонструють толерантне ставлення до офіцерів та колег, високий рівень загальної етичної культури, адекватну самооцінку, прагнення до самореалізації у професійній сфері, свідоме ставлення до виховної діяльності у середовищі військовослужбовців строкової служби.

Достатній рівень готовності майбутніх офіцерів до організації процесу виховання у середовищі військовослужбовців строкової служби визначається середнім рівнем

сформованості окреслених вище критеріїв і показників. Зокрема, курсанти цієї групи демонструють середній рівень спеціальних і/або психолого-педагогічних знань; не володіння основами методології здійснення виховної діяльності; достатній рівень розвитку організаційних, комунікативних і проєктивних умінь, відсутність творчого підходу до навчальної та професійної діяльності. Ціннісно-мотиваційна сфера курсантів зазначеної групи достатньо розвинена – майбутні офіцери характеризуються відповідністю загальнолюдським і національним нормам, толерантним ставленням до колег, свідомим вибором галузі майбутньої професійної діяльності, усвідомленням сильних і слабких сторін свого характеру, достатнім рівнем етичної культури. При організації виховної діяльності курсанти достатнього рівня готовності вміють формулювати цілі виховного процесу, за допомогою офіцера-вихователя розробляти й впроваджувати традиційні та інноваційні форми й методи виховної діяльності.

Низький рівень готовності майбутніх офіцерів до організації процесу виховання у середовищі військовослужбовців строкової служби визначається частковим, не систематичним володінням курсантами професійними і психолого-педагогічними знаннями; низьким рівнем розвитку організаторських, комунікативних і проєктивних умінь; епізодичними знаннями, уміннями і навичками щодо теорії та практики виховної діяльності; неусвідомленістю цілей і завдань виховної роботи у середовищі військовослужбовців, не володінням і неврахуванням їх вікових і психологічних особливостей. Курсанти цієї групи не мають мотивації до досягнення успіху у професійній діяльності, частково демонструють загальнолюдські й національні цінності та норми поведінки, проявляють нетолерантне ставлення до колег, відсутність взаємоповаги та взаємодопомоги, невміння включитися у спільну діяльність, низький міжособистісний статус, низький рівень загальної етичної

культури, неадекватну (завищену або занижену) самооцінку. У курсантів з низьким рівнем готовності несформоване свідоме ставлення до майбутньої професійної діяльності, відсутня потреба у досягненнях і творчості, низький рівень розвитку пізнавальних інтересів у галузі майбутньої професійної діяльності, відсутність умінь і навичок організації цілеспрямованої й ефективної виховної діяльності.

Номінальний рівень готовності майбутніх офіцерів до організації процесу виховання у середовищі військовослужбовців строкової служби характеризується, передусім, відсутністю у курсантів прагнення працювати за спеціальністю, що зумовлює номінальний рівень засвоєння професійних і психолого-педагогічних знань; або не усвідомленням ролі і місця виховної діяльності у професійній самореалізації, що, в свою чергу, визначає відсутність спрямованості на оволодіння психолого-педагогічними знаннями і навичками. Курсанти цієї групи не володіють знаннями про виховний процес, його мету, завдання, форми, методи, закономірності; про основи виховної роботи у середовищі військовослужбовців строкової служби; не демонструють творчість та зацікавленість у навчальній і практичній діяльності, зневажливо ставляться до умінь ставити виховні завдання і перспективи, вести психолого-педагогічні спостереження, використовувати індивідуальний, суб'єкт-суб'єктний і діяльнісний підходи при організації виховної роботи. Курсантам цієї групи притаманний низький рівень загальної етичної культури, агресивність і нетолерантність у комунікативній взаємодії, протиставлення себе загальнолюдським і /або національним нормам та цінностям, егоцентрична спрямованість особистості.

Отже, розкрита нами система критеріїв і показників готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності дозволяє визначити рівні готовності, які відповідають очікуваному результату професійної підготовки курсантів ВВНЗ.

Література

1. Волкова Н. П. Педагогіка : [посібник] / Н. П. Волкова. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2001.
2. Критерії вихованості [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://psylist.net/hpor/pedu113.htm>.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии // С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2002. – 720 с.